

УДК 94 (477) «18»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/81-2-3>

Святослав ЧИРУК,
 orcid.org/0000-0002-7008-4110
 кандидат історичних наук,
 заступник директора з наукової роботи
 Комунального підприємства «Музей історії Дніпра» Дніпровської міської ради,
 доцент кафедри філософії та педагогіки
 Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»,
 докторант кафедри історії України
 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
 (Дніпро, Україна) sczyruk@gmail.com

РЕЄСТРИ ПІВНІЧНИХ ПАЛАНОК ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ 1750–1760-х рр. ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРИЧНОЇ ДЕМОГРАФІЇ

Стаття присвячена аналізу інформаційного потенціалу реєстрів населення північних паланок Нової Запорізької Січі 1754–1762 рр. для використання в історико-демографічних дослідженнях.

Аналізується історичний контекст створення документів, перебіг подій, який спонукав до їх появи. Робиться оцінка потенціалу джерел для встановлення різної історико-демографічної інформації. Оцінюється ймовірність подання звідомо неправдивої інформації укладачами списків. Висувається припущення про те, що список Кодацької паланки Запорізької Січі, нібито укладений у 1756 році, міг бути створений у 1754 році і переписаний на біло або уточнений влітку-восени 1756 року.

Автор приходиться до висновку, що реєстри 1750–1760-х років, в яких зафіксовано інформацію про населення північних паланок Вольностей Війська Запорізького постали внаслідок єдиного процесу, який стосувався конкуренції двох козацьких автономій за податне населення, та мають розглядатися як єдиний комплекс. Прикордонний характер суперечки вплинув на те, що реєстри стосувались виключно північних територій Вольностей Війська Запорізького. Наголошується на тому, що реєстри Кодацької і Самарської паланок не відображають всього населення. Відомість Кодацької паланки, створена, ймовірно, у 1754 році, відображає виключно посполите населення, тоді як відомість Самарської паланки за 1756 рік – тільки приїжджих (як козаків, так і посполитих). Робиться висновок, що реєстри не мають містити свідомих викривлень інформації. Іменні ж списки втікачів з Гетьманщини до Запорізьких Вольностей, як такі, що складені на основі виявлених різниць у податкових реєстрах, в свою чергу, можуть містити не тільки втікачів до Запорізьких Вольностей, але й інші втрати населення.

В цілому, реєстри містять не надто багато демографічної інформації, що робить їх не дуже придатними для історико-демографічних досліджень. Утім, це не відкидає можливостей для їх використання з метою визначення кількості населення, міграцій та інших демографічних питань у поєднанні з модельними даними та даними виявленими під час контамінації джерел з іншими списками.

Ключові слова: запорізькі козаки, населення, Гетьманщина, міграція, колонізація, Південна Україна.

Sviatoslav CHYRUK,
 orcid.org/0000-0002-7008-4110
 PhD in History,
 Research director
 Municipal enterprise “Museum of Dnipro City History” of Dnipro City Council,
 Associate Professor at the Department of Philosophy and Pedagogic
 National Technical University “Dnipro Polytechnic”,
 Doctoral Student at the Department of Ukrainian History
 Oles Honchar Dnipro National University
 (Dnipro, Ukraine) sczyruk@gmail.com

REGISTERS OF NORTHERN PALANKAS OF ZAPORIZHYA SICH 1750–1760TH YEARS AS THE SOURCES FOR HISTORICAL DEMOGRAPHY

The article is dedicated to analyzing of information potential of registers of Zaporizhzhia Sich northern palankas created during the period from 1754 to 1762 years for historical demographic researchs. Historical context and course of events caused these documents creation are analyzed. The assessment of the potential of sources for establishing various historical and demographic information is carried out. The probability of entering false information by the compilers

of the lists is estimated. The assumption that the list of the Kodak palanka of Zaporizhzhya Sich, allegedly concluded in 1756, could have been created in 1754 and rewritten in fair copy or refined in the summer-autumn of 1756 is put forward.

Author make the conclusion that registers for 1750–1760th include information about population of northern palankas of Freedoms of the Zaporizhzhya Army were appeared during the same process of competition of two Cossack autonomies for the taxable population. That is why they should be considered as a single complex. Information only about northern parts of Zaporozhzhya Sich lands were fixed in the documents through the border nature of the dispute. There is making an accent that registers of Kodatska and Samarska palankas do not include full information about total population. The register of Kodatska palanka created probably in 1754 included information only about “common people” (pospolyti). At the same time register of Samarska palanka for 1756 year included information only about immigrants from Hetmanat (Cossacks and common people together). It is making conclusion that registers must not include deliberately false information. Nevertheless, Personal lists of immigrants from Hetmanat to Zaporizhzhya Sich lands as such that were based on the difference between tax lists, could include not only immigrants to Zaporizhzhya, but also other population loses.

Generally, registries include not a lot of demographic information. That is why they do not be very useful for historical-demographic researches. However, this fact does not block an opportunity to use them for calculation of population size, migrations and other demographic reasons matched with model data and data revealed during the contamination of these sources with other lists.

Key words: Zaporizian Cossacks, population, Hetmanat, migration, colonization, Southern Ukraine.

Актуальність. У третьому тому «Архіву Коша Нової Запорізької Січі» (Архів Коша, 2003) та 17 томі серії «Джерела з історії Полтавського полку» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023) опублікована низка реєстрів населення, які включають інформацію соціально-демографічного характеру, зокрема – кількісний склад, місця виходу, соціальну приналежність окремих категорій мешканців. Джерела введені в науковий обіг, досліджені, і вже залучалися для вивчення історико-демографічних питань. Тим не менше, той факт, що документи розглядаються окремо, а не в комплексі, може призвести до хибного трактування мотивів їхніх авторів під час критичного розгляду. У свою чергу це також може позначатися на зроблених на їх основі висновках, зокрема, стосовно тих або інших історико-демографічних відомостей.

Метою статті є аналіз потенціалу реєстрів населення північних паланок Нової Запорізької Січі 1754–1762 рр. для використання в історико-демографічних дослідженнях. Для цього відтворюється хронологія подій, які передували створенню документів та аналізується інформація включена до реєстрів.

Джерелами для вивчення питання слугують самі реєстри, укладені у 1754–1762 роках та які описують населення північних паланок Нової Січі, а саме «Відомість про вихідців з Гетьманської, Правобережної і Слобідської України, які оселилися в Кодацькій паланці» (Архів Коша, 2003: Спр. 141, С. 211–265), «Відомість про вихідців з Гетьманської і Слобідської України, які оселилися у Самарській паланці» (Архів Коша, 2003: Спр. 156, С. 281–289), «Відомість про вихідців з Правобережної України, які оселилися в Самарській паланці» (Архів Коша, 2003: Спр. 157, С. 290–292), «Відомість про залінійні поселення

Полтавського полку 1762 р.» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023), «Відомість скільки зійшло з сотні Крилівської обивателів на житло у Кодак» (Архів Коша, 2003: Спр. 59а, С. 98–101), «Іменний список – яка кількість з сотні Самарської у запорізькі Кодаки, Самарчик та інші новопоселені безнаказно слободи у різні роки вказані в ревізіях мешканців зійшло, видно з цього, 1756 року вересня 26 дня» (Архів Коша, 2003: Спр. 189, С. 333–337), внутрішня структура та інформаційна наповненість яких є самоцінною в межах досліджуваної теми. У той же час розуміння контексту та послідовності подій, які супроводжували укладання документів, окреслюються завдяки офіційному листуванню Коша Нової Запорізької Січі з паланковими та сотенними канцеляріями, Генеральною військовою канцелярією та гетьманом Кирилом Розумовським, вміщеному до справи 16 «Справа про створення комісії для розмежування старосамарських земель з гетьманськими порубіжниками» фонду 229 «Архів Коша Нової Запорізької Січі» Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, опубліковані в третьому томі багатотомного видання «Архів Коша Нової Запорізької Січі».

Історіографія. Реєстри та листування з приводу вихідців з Гетьманської України на Запорозьких землях розглядалися упорядниками: Любов'ю Гісцовою, Людмилою Демченко, Тетяною Кузик, Ларисою Муравцевою та Лідією Сухих у вступній статті до третього тому «Архіву Коша Нової Запорізької Січі» (Архів Коша, 2003: 5–19). Значний внесок у вивчення послідовності подій з перепису населення Самарської паланки, та, частково – Кодацької паланки зроблено Олегом Репаном (Репан, 2005; Репан, 2008; Репан, 2014). Частина з документів справи 16 «Справа про створення комісії для розмежування

старосамарських земель з гетьманськими порубіжниками» фонду 229 «Архів Коша Нової Запорізької Січі», а також «Відомість про залінійні поселення Полтавського полку 1762 р.» розглядалися Олександром Сухомлиним у передмові до публікації «Відомості про залінійні поселення Полтавського полку 1762 р.» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023: 5–20). Значний внесок у розгляд питання, а також обставини створення та аналіз «Відомості про залінійні поселення» зробила Тетяна Кузик (Кузик, 2006). З метою отримання демографічних даних реєстри використовувались Наталією Булановою (Буланова, 2010).

Виклад основного матеріалу. Проблема підпорядкування території у межиріччі Орелі та Самари почала формуватися після переходу запорожців на бік Османської імперії у 1709 р., а особливо – після будівництва Української лінії в 1731 р. Оскільки укріплення Української лінії почали використовувати землі окремих поселень Полтавського полку, мешканці цих поселень перейшли до обробки земель на південь від Української лінії, за річкою Оріль. Це породило колонізаційний процес, внаслідок якого у межиріччі Орелі та Самари сформувалась ціла низка поселень, які були об'єднані в Старосамарську сотню Полтавського полку Гетьманщини. Утім, після входження Війська Запорозького під протекцію Російської імперії у 1734 році, запорожці почали претендувати на землі в межиріччі Орелі й Самари. Полтавський полк домагався розмежування території між Старосамарською сотнею і Вольностями Війська Запорізького, утім, Кіш Запорізької Січі навідріз відмовлявся від розмежування, переслідуючи максималістичні цілі, до яких відносилась ліквідація Старосамарської сотні і перепідпорядкування її поселень Війську Запорізькому, або (у випадку відмови) – згін населення з цієї території.

В межах конфлікту між Гетьманщиною і Запоріжжям слід розглядати і питання конфліктів через підпорядкування населення. Окрім новостворених поселень, які увійшли до Старосамарської сотні Полтавського полку, чимало вихідців із Гетьманщини переїжджало на постійне проживання до поселень в межах Вольностей Війська Запорізького, приймаючи його протекцію. Військо було зацікавлене в прийомі таких переселенців, оскільки вони розширювали його податкову базу. Представники гетьманської адміністрації, навпаки, намагалися зупинити цей процес, вважаючи цих людей «своїми», і вимагали або повернення втікачів, або, принаймні – грошових виплат за них. Кошова адміністрація робити цього не збиралася, всіяко уникаючи виконання розпо-

ряджень з цього питання. Спроби порозумітися мали місце у 1753–1756 роках шляхом створення так званої «Старосамарської комісії», яка мала розмежувати землі між Старосамарською сотнею і Запоріжжям, а також (не надто успішно) вирішити претензії мешканців полку та сусідніх паланок один до одного.

На тлі цього конфлікту у 1756 році відбулось підпорядкування Гетьманщини і Запоріжжя Сенату Російської імперії, який зажадав отримати відомості про залюдненість території на південь від Української лінії (тобто на південь від старого кордону з Османською імперією), а отже – на новоприєднаних територіях після російсько-турецької війни 1735–1739 рр. (Відомість про залінійні поселення ..., 2023: 5–20). Оскільки таких реєстрів знайдено не було, постало питання про необхідність перепису населення і опису території, включно зі складанням планів. З цією метою мала бути створена спеціальна комісія. Постала складна ситуація, в рамках якої представники і Кошової, і Гетьманської адміністрації мали, з одного боку, виконати розпорядження Сенату, а з іншого, відстояти власні інтереси. В рамках цього процесу слід розглядати створення всіх реєстрів північно-східних паланок Запорізької Січі, створених між 1756 і 1762 роками.

Історія укладання реєстрів почалась із прикрого інциденту з стецьковським отаманом – Гераскою (Герасимом) Лисенком, який восени 1753 року за наказом Крилівського сотника Григорія Рудя приїхав до Нового Кодаку вимагати від адміністрації Кодацької паланки виплати «доїмочних коштів» з вихідців з Крилівської сотні Миргородського полку, які мешкали в місті. При цьому, отаман Герасим Лисенко виконував лише роль нарочного, який привіз до Кодацького полковника – Степана Савелієва лист та відомість мешканців з Крилівської сотні Миргородського полку, які переїхали до паланки, складені Крилівським сотником Григорієм Рудем (Архів Коша, 2003: Спр. 59а, С. 98–101). На це Кодацький полковник не тільки не видав гроші, але й письмово відповів, що ніяких грошей платити не буде, та вилаяв Крилівського сотника «непотрібними словами», і заявив, що хай навіть той особисто приїде до Кодаку, платити йому не стануть. Нарочному ж його – Герасиму Лисенку він закував ноги і шию в колодки, вивів на кухню, взяв черпак, і схопивши його за волосся та поклавши на землю, бив ним поки черпак не розсипався (Архів Коша, 2003: Спр. 59–59а, С. 97).

Ситуація спровокувала скандал між Крилівською сотнею і Кодацькою паланкою. Кодацького полковника було покарано пірначем за «предер-

зость» і накладено штраф. Згодом він припинив фігурувати в документах в якості полковника. Кіш заявив, що прийняв до уваги відомість про жителів, які переселилися з Крилівської сотні до Нового Кодаку, але заперечив, що полковник забороняв стягувати з переселенців гроші, бо кодацький полковник Степан Савелієв клявся кошовому отаману в тому, що «дозволяв як у Кодаках, так і в селах, якщо десь Крилівської сотні мешканці знайдуться, гроші за них доправляти». Для того ж, щоби можна було зрозуміти хто звідки приїхав і куди його потрібно відправити назад, з метою перепису населення «у Кодаки» було відправлено знатних товаришів, які до цього приймали участь в роботі Старосамарської комісії в якості депутатів від Запорізької Січі – Івана Домонтовича та Івана (Опанасовича) Чугуєвця. Результати перепису обіцяли направити до Генеральної військової канцелярії (Архів Коша, 2003: Спр. 60, С. 101–103).

В інструкції до старшин – Івана Домонтовича та Івана Чугуєвця кошовий отаман наказував їм провести ревізію переселенців з Гетьманської України, які мешкали у підданстві війська Запорозького в Кодаках і в Самарі, та повернути їх на попередні місця проживання, окрім тих, хто прийшов «з Польщі» (тобто – правобережної України) та запорозьких козаків, які їздили до Гетьманщини виключно для того, щоби знайти собі дружин (Архів Коша. 2003: Спр. 61, С. 103). З цією метою старшинам наказувалось відвідати: Новий та Старий Кодаки, приналежні до них села, а також Самарь та Новоселицю. Все що їм потрібно для проведення ревізії, вимагати від полковників Кодацької і Самарської паланок, використовуючи для складання реєстрів писарів Кодацького перевозу (Архів Коша, 2003: Спр. 61, С. 104).

16 лютого 1754 року Іван Домонтович та Іван Чугуєвець рапортували Кошовому отаману – Данилу Степановичу Гладкому, що вже описали все населення Нового Кодаку, і після того як закінчать із деякими уточненнями, вирушать описувати навколишні села. У той же час вони повідомляли, що за їхньою інформацією, частина вихідців з Полтавського полку, які мешкали в самарських та інших селах, з метою уникнення потрапляння в реєстр, переходили Українську лінію (тобто поверталися в Гетьманщину) з усім нажитим у Запорізьких вольностях добром, зокрема – худобою «без будь якої вдячності», та питали що з ними робити? При цьому наголошували, що такої позиції притримувались не всі вихідці з Полтавського полку, частина з яких навпаки, дуже не хотіла повертатися. Вони також зауважували, що «оженившись»

козаків і таких, які прибули з «Польщі» «більша кількість в ревізії знайдеться аніж малоросіян, а отже у військовому підданстві залишитись буде кому» (Архів Коша, 2003: Спр. 63, С. 105–106).

На це їм було дано резолюцію просити в місцевих полковників виділення козаків для відшукування і затримки таких втікачів з метою опису і розподілу їхнього майна. Половину пожитків наказувалось повернути власникам, а половину – відбирати на користь Коша, і складувати в спеціально виділених для цього приміщеннях. Після розподілу майна втікачів наказувалось відпускати. В цілому, розшук втікачів і розподіл їхнього майна наказувалось робити таємно, щоби ніхто зайвий з козаків про це не знав, і не міг заподіяти таким втікачам шкоду (Архів Коша, 2003: Спр. 64, С. 106–107).

Вочевидь, план Коша якраз і полягав у тому, щоби не заважати «втекти» із запорізьких земель частині населення, для того аби згодом видати це переміщення за «згін населення» як того вимагав гетьман і представники гетьманської адміністрації. Тих же хто залишиться, планувалось записати як колишніх запорожців, які лише тимчасово їздили до Гетьманщини з метою одруження, або переїхали з польської частини України. Факт переміщення частини населення був потрібен Кошу в якості аргументу в листуванні з Генеральною військовою канцелярією, який, водночас, не вимагав би від Коша порушення традиції, згідно з якою «з Січі видачі немає». Втім, схоже на те, що городовий отаман Нового Кодаку – Ничипор Пластун і полковник Кодацької паланки – Федір Іванов в ці плани посвячені не були, або ж ставили свої інтереси вище загальновійськових. Полковник Федір Іванов скаржився у Кіш на втечу селян від «запорозьких комісарів» (Архів Коша, 2003: Спр. 65, С. 107–108) і разом з городовим отаманом пасивно дошкуляв переписувачам, які скаржились на те, що полковник приймав їх вельми невдоволено, і погано забезпечував харчами. В деякі дні харчі давав, а в деякі – зовсім нічого не давав. Їхні коні були забезпечені поганим сіном. А отже, січові старшини «майже власним коштом харчувалися» (Архів Коша, 2003: Спр. 68, С. 113). За словами січових старшин, через ці дії полковника та городового отамана, вони весь Новий Кодак на п'ятсот дворів ледве описали, і коли це робили, то хліба зовсім не отримали (Архів Коша, 2003: спр. 68, с. 113). Про те, на скільки ворожим було ставлення до переписувачів в Новому Кодаку свідчить і те, що полковник Кодацької паланки, згадуючи їх в листі до Коша, називав їх не інакше як «комісарами Полтавського полку» (Архів Коша, 2003: Спр. 74а, С. 119), чи то вважаючи, чи

то натякаючи на те, що вони діяли не в інтересах Коша, а в інтересах іншої, Гетьманської сторони.

Та, схоже, що втеча населення була не єдиною проблемою через яку городовий отаман і паланковий полковник не бажали бачити в себе переписувачів. За свідченням Івана Домонтовича та Івана Чугуєвця, їм вдалось виявити близько 100 хат, які городовий отаман не вніс у реєстр для оподаткування. Цілком імовірно, що частина цих грошей ішла йому в кишеню, але не всі, бо як зазначали переписувачі, городовий отаман зі стариків громади кодацької, які мали доволі багато худоби і майна поборів не брав, і прикривав їх від відбуття повинностей, за що вони робили йому підтримку. Бідних же мешканців отаман нещадно обдирав. Про ситуацію було відомо і кодацькому полковнику, який від неї також отримував зиск. Аби помститися городовому отаману і полковнику за такий нелюб'язний прийом, відправленні для складання реєстру старшини звертались до Коша з проханням дати їм дозвіл на розслідування цієї справи (Архів Коша, 2003: Спр. 68, С. 111). Утім, у цьому їм було відмовлено під приводом того, що їх відрядили для виконання важливого для Коша завдання, а не для вирішення цієї дрібної і маловажливої справи. Вчинити слідство старшинам над городовим отаманом заборонили та наказали зосередитися на складанні реєстрів (Архів Коша, 2003: Спр. 69, С. 114).

Обставини справи дещо розкрили і те як саме переписувачі складали реєстр. Так, з документу випливає, що городовий отаман дав їм для складання описних книг реєстр, за яким він збирав податки (Архів Коша, 2003: Спр. 68, С. 111). Ймовірно, він вважав, що на цьому справа і закінчиться, проте переписувачі, отримавши реєстр, пішли з ним по хатам, звіряючи кількість хат і людей (Архів Коша, 2003: Спр. 68, С. 113), через що і виник конфлікт.

19 березня 1754 року старшини Іван Домонтович та Іван Чугуєвць рапортували кошовому отаману Данилу Степановичу Гладкому із Самарчика про те, що вже описали Новий Кодак і селища вгору по Дніпру, які до нього належать (усього – вісім). Окрім того, вони також описали в Самарі Самарчицьке і Чернече селища, і на момент написання листа, переписували їх реєстри на біло. Після цього вони збирались їхати описували Старий Кодак і Чапеличу Кам'янку (Архів Коша, 2003: Спр. 71, С. 115). Переписувачі скаржилися кошовому отаману на те, що по далеких селах ревізію важко робити, бо люди постійно «бродяжничують» «майже по всьому світу» та відлучаються з домівок (Архів Коша, 2003:

Спр. 71, С. 115). При цьому повідомляли, що ревізією своєю «образ» нікому безвинно не заподіяли (як і розпоряджався Кіш). Якщо хто і скаржився на них, то їм просили не вірити (Архів Коша, 2003: Спр. 71, С. 115–116).

Схоже, що на цьому історія зі складанням реєстрів населення на запорозьких землях завершилася. 18 квітня 1754 року полковник Самарської паланки – Павло Малий надіслав до Коша список вихідців із Гетьманщини, які з села Самарчика вийшли, і повернулися до Гетьманщини, залишивши по собі порожні хати (таких виявилось 23) (Архів Коша, 2003: Спр. 72–73, С. 116–117). 26 квітня 1754 року про виселення людей з Гетьманщини і відправку їх назад на вимогу гетьмана, повідомляв і полковник Кодацької паланки Федір Іванов (Архів Коша, 2003: Спр. 74–74а, С. 118). При цьому полковник не приховував у своєму листі до Коша, що «всюди публікував наказ свій з товариством, що вихідцям з Гетьманщини у Вольностях Запорозьких і надалі жити дозволяється, щоби мешканці Нового і Старого Кодаків продовжували орати і сіяти, а в списку зазначені ті, хто всупереч цього всеодно виїхав» (Архів Коша, 2003: Спр. 74–74а, С. 118). Тобто в листі до Коша полковник прямо підписувався під тим, що діяв і видавав накази, які прямо протирічили наказам гетьмана. В надісланому ним списку втікачів з Кодацької паланки фігурувало 154 особи (родини) (Архів Коша, 2003: Спр. 74–74а, С. 119–122).

Проведені заходи дозволили кошовому отаману 5 травня 1754 року звітувати Гетьману Кирилу Розумовському, що на виконання його вимоги вислати в Малу Росію вихідців з Гетьманщини, на запорозьких землях було проведено перепис населення. Під час цього перепису нібито було виявлено «невелику» кількість таких переселенців, але це, за його словами, були люди, які не мали в Гетьманщині ґрунтів (а отже яким нікуди було повертатися) та козаки, які в Гетьманщину їздили тільки одружитися. Кошовий отаман просив гетьмана дозволити цих людей не вислати, і акцентував увагу на тому, що більше ста хат населення повернулися в Гетьманщину (Архів Коша, 2003: Спр. № 75, С. 123–124).

Результат не задовольнив представників Генеральної військової канцелярії та Полтавського полку, які і надалі вимагали виселення всіх вихідців із Гетьманщини з запорозьких земель на місця їх колишнього проживання. Для контролю за процесом вони хотіли відправити до запорозьких місць уповноважених нарочних, яких Кіш приймати не хотів (Архів Коша, 2003: Спр. 95, С. 154–155). Листування тривало.

3 жовтня 1754 року гетьман видав новий ордер про безумовне виселення колишніх мешканців Гетьманщини з Кодацької і Самарської паланок та всіх Запорозьких місць (Архів Коша, 2003: Спр. 97, С. 157–158).

Після цього ордеру вже новий кошовий отаман – Яким Ігнатович збрехав у рапорті від 19 листопада 1754 р., що в малоросіяни всі повернулися в Гетьманщину, а на Запоріжжі залишилися тільки польські люди, які «через Малу Росію у Запорозькі Вольності тільки перехід робили, та запорізькі козаки, які їздили до Гетьманщини одружитися і повернулися. І що тепер, якщо малоросіяни (тобто – вихідці з Гетьманщини) з'являться, то їх будуть виганять (Архів Коша, 2003: Спр. 98, С. 158–159). Представники Миргородського і Полтавського полків цим словам кошового не повірили, і запропонували через нарочних від своїх полків у присутності представників запорізької старшини здійснити у Вольностях перевірку – «освідетельствованіє» чи дійсно у Вольностях залишилися тільки польські люди і колишні козаки (Архів Коша, 2003: Спр. 107, С. 170–171)?

Таку перевірку кошовий отаман проводити заборонив, мотивуючи це тим, що шукати нікого (Архів Коша, 2003: Спр. 108, С. 171–172). Генеральна військова канцелярія стала на бік адміністрації Полтавського і Миргородського полків, видавши 11 березня 1756 р. відповідний ордер (Архів Коша, 2003: Спр. 110, С. 174). А 12 березня 1756 року вже вийшов ордер гетьмана Кирила Розумовського, в якому наказувалось негайно зробити відомість про кількість населення з Малої Росії (Гетьманщини) у Вольностях Війська Запорізького, які переселилися туди після Вічного миру з Оттоманською імперією, зазначивши з яких вони полків та поселень, для того, щоби подати у Сенат. Окрім того планувалось скласти детальне креслення поселень за Українською лінією (Архів Коша, 2003: Спр. 111, С. 175–176).

Таким чином, загальноімперські інтереси наклалися на давню суперечку між двома автономіями. Очевидно, вважаючи, що причиною нових розпоряджень про складання відомості населення могло бути незадоволення якістю попереднього перепису і бажання гетьманців повернути своїх колишніх мешканців, Кіш зволікав із виконанням завдання допоки із Санкт-Петербургу не повернеться колишній кошовий отаман – Данило Степанович Гладкий (Архів Коша, 2003: Спр. 115, С. 180–181).

7 травня 1756 р. послідував наказ Коша полковнику Самарської паланки – Івану Водолазі не перешкоджати представникам полтавського полку

робити опис поселень та складати відомість переселенців з Малої Росії (Гетьманщини) «окрім вихідців з Польщі та запорозьких козаків, які одружилися» (Архів Коша, 2003: Спр. 116, С. 181). Кіш і надалі відмовлявся надсилати своїх представників приймати участь у описі населення, мотивуючи це очікуванням на повернення колишнього кошового отамана. Коли ж до цього додалась ще й вимога від Коша вигнати з Богородичного Старосамарського сотника – Івана Березаня (Архів Коша, 2003: Спр. 120–121, С. 186–187), Генеральна військова канцелярія звернулася до Коша із закликом не перешкоджати діяльності депутатів від Полтавського полку, які робили опис поселень, і відмовлялись задовольнити прохання Коша не переписувати вихідців з Польщі та одружених козаків, бо «під видом цим можуть себе називати одруженими і вихідці з Малої Росії» (Архів Коша, 2003: Спр. 130, С. 195–196).

Зрозумівши, що уникнути повністю опису поселень не вдасться, у Коші вирішили провести його своїми силами. 24 липня 1756 року Кіш відповів Генеральній військовій канцелярії, що з метою перевірки чи не переховується хто з малоросіян під виглядом вихідців з Польщі та одружених козаків, Кіш віддав наказ Кодацькому і Самарському полковникам провести перепис населення, вказавши імена, прозвання та зазначити з яких вони полків, сотень, сіл, чи є виборними козаками, підпомічниками і посполитими, а також вихідцями з Польщі чи одруженими козаками (Архів Коша, 2003: Спр. 131, С. 196–197). Депутати Полтавського полку і далі прохали надіслати їм представників від Коша для сприяння в проведенні перепису (Архів Коша, 2003: Спр. 132, С. 197–198), але Кіш вже твердо вирішив як буде чинити. Іншу сторону листом було повідомлено, що полковникам Кодацької і Самарської паланок було надано наказ здійснити окремий перепис самостійно, який і буде направлений Гетьману (Архів Коша, 2003: Спр. 133, С. 199–200). 23 липня 1756 року відповідне розпорядження було надано полковнику Самарської паланки – Петру Торському (Архів Коша, 2003: Спр. 134, С. 200–201). У ньому вказувалось, що полковник та старшина мають детально описати Новоселицю та навколишні села, зробивши опис «порізну» (Архів Коша, 2003: Спр. 134, С. 200–201). У документі передбачалось зазначити наступну інформацію: імена, прозвання, з яких полків, сотень, сіл, чи є люди виборними козаками, підпомічниками і посполитими, а також вихідцями з Польщі чи одруженими козаками? При цьому представника від Полтавського полку – полтавського полкового хорун-

жого Василя Магденка наказувалось «політично, з учтивістю» не допускати до проведення перепису (Архів Коша, 2003: Спр. 134, С. 200–201; Архів Коша, 2003: Спр. 135, С. 201). 14 серпня 1756 року полковник Самарської паланки – Петро Торський рапортував у Кіш, що опис Самарчику здійснюється, а депутатів від Полтавського полку і сотників немає (Архів Коша, 2003: Спр. 135, С. 201). Прикметно, що відповідного розпорядження полковнику Кодацької паланки не виявлено.

Не розуміючи ситуацію, розгублені депутати від Полтавського полку постійно слали до Коша листи з проханнями не заважати їм виконувати поставлену перед ними задачу (Архів Коша, 2003: Спр. 137, С. 204–206).

Нарешті 16 серпня 1756 року Кіш відповів полковий хорунжому Василю Магденку, сотнику Семену Бузановському і Каленику Прокопіву, що відмовляється на їх прохання надіслати представників для складання опису поселень, бо полковник Самарський вже працює над цим питанням. Представники ж полтавського полку можуть це робити тільки тоді, якщо для цього прийдуть спеціальні представники від гетьмана і коменданта фортеці Єлизавети – бригадира Глебова (Архів Коша, 2003: Спр. 138, С. 206–207).

Виходячи з листа Генеральної військової канцелярії до Коша від 10 вересня 1756 року депутати від Полтавського полку вже встигли описати населення в сотнях біля Української лінії, «а в Самарську товщу полковник Самарський їх не пускає, і селища ті захищає, хоча вони вже й мали бути описані» (Архів Коша, 2003: Спр. 143, С. 267–268). З іншого листа видно, що Василь Магденко з компаньйонами встигли описати і Богородичне (Архів Коша, 2003: Спр. 146, С. 272).

25 вересня 1756 року до Коша надійшла «Відомість про вихідців з Гетьманської, Правобережної і Слобідської України, які оселилися в Кодацькій паланці» (Архів Коша, 2003: Спр. 141, С. 211–265). Ймовірно, приблизно в той самий час надійшла відомість і від полковника Самарської паланки.

Результатами проведеного перепису кошовий отаман Григорій Федорович Лантух, вочевидь, був не надто задоволений, оскільки 4 листопада 1756 року повернув відомості Кодацькому і Самарському полковникам з проханням внести корективи у зроблені реєстри (Архів Коша, 2003: Спр. 150, С. 275–276). Як видно із листа, кошовому не сподобалось, що в отриманих відомостях не було зазначено, що деякі поселення раніше, хоча б нетривалий час, були козаками, але через зубожіння змушені були перейти в посольство і вже потім – одружилися. «І хай вони навіть тільки

один рік на Запоріжжі були, чи пів року, чи навіть місяць і з Запорожжя одружилися, це для військової користі, потрібно у відомості відобразити» (Архів Коша, 2003: Спр. 150, С. 275–276). При цьому «накрепко» наказувалось не уточнювати у відомостях тривалість такої козацької служби (Архів Коша, 2003: Спр. 150, С. 275–276).

Останнє розпорядження полковники виконувати відмовились. Кодацький полковник – Степан Мовчун, під тим приводом, що люди пороз'їжджалися по своїх потребах. Згідно з його поясненнями, відомість була складена в робочий час, «і хоча люди в степу працювали, то хоч принаймні на святі дні в будинках збиралися» (Архів Коша, 2003: Спр. 151, С. 277). Самарський же полковник – Яків Іванович Горкуша у відповідь на наказ кошового взагалі написав, що люди, внесені в опис, як раніше, так і на момент написання листа зазначали, що прийшли з Малої Росії (Гетьманщини) з дружинами, а в козацтві ніколи не були, і питає, що йому в такому випадку робити, щоби не підпасти під відповідальність (Архів Коша, 2003: Спр. 153, С. 279)?

Зрозумівши, що чекати на виконання розпорядження марно, 25 листопада 1756 р. кошовий отаман наказав повернути відомість Кодацькому полковнику (Архів Коша, 2003: Спр. 154, С. 280), а на початку грудня свою відомість повернув також Самарський полковник (Архів Коша, 2003: Спр. 155–157, С. 281).

Матеріали зібрані комісією депутатів від Полтавського полку у складі Василя Магденка, Семена Бузановського і Каленика Прокопіву у 1756 році, переважно не збереглися. Через це важко сказати з яких причин восени 1761 року гетьманом Кирилом Розумовським було вирішено зробити новий перепис залінійних поселень. Олександр Сухомлин у цьому зв'язку наводить красномовну цитату з листа запорізького старшини Івана Чугуєвця (того самого, який приймав участь в одному з перших переписів на запорізьких землях в 1754 році). Запорізький старшина в той час перебував у Глухові, ведучи з гетьманом перемовини про передачу Війську Запорізькому Старої Самарі, так що був в курсі його розпоряджень. В листі від 13 жовтня 1761 року він писав: «Залінійних людей наказано від графа описати всіх, а про запорізьких граф наказав згідно кордону 1714 року, не описуючи поіменно, довідкою прикласти ... скільки дворів під Військом» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023: 17).

Таким чином, як зауважив О. Сухомлин, було укладено «Відомість про залінійні поселення» та ще один документ, який стосувався вже Запо-

різких земель – «Відомість (сміта) поселень на території Війська Запорозького Низового, в яких мешкають вихідці з Полтавського полку» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023: 164–165).

Згідно із висновками Тетяни Кузик, в основу матеріалів про Старосамарську сотню Полтавського полку у «Відомості про залінійні поселення» було покладено матеріали зібрані ще у 1756 році. У «Відомості» ж вони були просто переписані на біло. Інформація ж із цього джерела стосовно решти «залінійних» поселень цього полку відображає ситуацію станом на осінь 1761 р. (Відомість про залінійні поселення ..., 2023: 15; Кузик, 2006: 31–32).

У період між створенням описів Кодацької і Самарської паланок 1756 року та підготовкою «Відомості про залінійні поселення 1762 року» постав ще один документ демографічного характеру – «Іменного списку яка кількість з сотні Старосамарської у Запорізькі Кодаки, Самарчик та інші новопоселені без наказу слободи у різні роки зазначених в ревізіях, мешканців зійшло» складений 26 вересня 1757 року за наказом Старосамарського сотника Івана Березаня (Архів Коша, 2003: Спр. 189, С. 333–337). Цей документ стоїть дещо окремо, і фіксує претензії окремих сотень Гетьманщини до Запорізької Січі без втручання Гетьмана та Генеральної військової канцелярії. В цьому плані він, швидше, нагадує відомість мешканців з Крилівської сотні Миргородського полку, які переїхали до паланки, складений Крилівським сотником Григорієм Рудем (Архів Коша, 2003: Спр. 59а, С. 98–101), який став відправним документом для проведення переписів в Самарській і Кодацькій паланках Вольностей Війська Запорізького. Тим не менш, список Івана Березаня не спричинив такої ж реакції, ймовірно тому, що процес вже було запущено.

Аналіз. Послідовність появи документів і загальний контекст, що супроводжував їхнє створення, демонструють, що вони з'явилися внаслідок спільної причини – конфлікту між Крилівською сотнею Миргородського полку та Старосамарською сотнею Полтавського полку Гетьманщини із Кошем Нової Запорізької Січі через податне населення, яке тікало з Гетьманщини до Запоріжжя. При цьому найбільш постраждалими виявились найближчі до Запорізьких Вольностей сотні і полки.

Маховик листування і переписів населення спровокувала зухвала поведінка Кодацького полковника – Степана Савелієва, який побив нарочного від Крилівської сотні – Герасима Лисенка та зробив украй недипломатичний жест, прямо

заявивши в листі до Крилівського сотника – Григорія Рудя, що не збирається виплачувати йому податки за втікачів, фактично зізнавшись у їх наявності на території паланки. Аби загладити інцидент, Кошу довелося організувати перепис населення Кодацької і Самарської паланок, який здійснили запорозькі старшини – Іван Домонтович та Іван Чугуєвець.

На перший погляд може скластися враження про те, що матеріали цього перепису не збереглися, а наявні лише матеріали перепису за 1756 рік. Утім, якщо поглянути на те, яку інформацію затребували від авторів перепису у 1754 році та в 1756 роках, то побачимо, що вона дещо відрізнялася. В інструкції для переписувачів у 1754 році зазначалося, що потрібно було скласти список «обивателів», які переселилися до Запорізьких Вольностей з Гетьманської України з метою їх повернення на попередні місця проживання, окрім тих, хто прийшов «з Польщі» та запорозьких козаків, які їздили до Гетьманщини виключно для того, щоб знайти собі дружин (Архів Коша, 2003: Спр. 61, С. 103).

У цьому контексті слід звернути увагу на термінологію. Миргородський полковник Василь Капніст, у 1740 році, вочевидь, розрізняв «козаків» і «обивателів» (Шиян, 2012: 100). Останнє поняття вживалося ним як синонім до слова «посполиті». В заголовку до реєстру мешканців Кодацької паланки, позначеного як такий, що складений у 1756 році, вказується, що це відомість про кількість «посполитих людей» (Архів Коша, 2003: Спр. 141, С. 211). Саме ця обставина і призвела до невдоволення реєстром кошового отамана у 1756 році, оскільки з нього не було видно, що бодай частина з цих людей раніше виконувала козацьку службу¹ (Архів Коша, 2003: Спр. 150, С. 276). Слід зазначити, що інструкція переписицям від Коша у 1754 році була простішою ніж в 1756 році. Якщо у 1754 році від них вимагалось тільки вказати хто і звідки прийшов на запорозькі землі, з якого року і скільки їх там перебуває (Архів Коша, 2003: Спр. 63, С. 105–106), то в 1756 році потрібно було навести вже більш детальну інформацію: імена, прозвання, з яких полків, сотень, сіл, чи є люди виборними козаками, підпомічниками і посполитими, а також

¹ Насправді стосовно частини мешканців на це опосередковано натякає місце походження людини, наприклад, якщо було зазначено той самий Новий Кодак або як в одному випадку – Олешківську Січ, але географія походження колишніх козаків могла бути ширшою.

вихідцями з Польщі чи одруженими козаками? В ревізіях Самарського полку за 1756 рік ця інформація, дійсно присутня (Архів Коша, 2003: Спр. 156, С. 281–289; Архів Коша, 2003: Спр. 157, С. 290–292) окрім пункту про «оженившихся козаків» (проте вказано колишню і теперішню стану належність). Натомість, список обивателів Кодацької паланки більше схожий на програму для переписициків 1754 року. Прикметно і те, що ми маємо ретельне листування Коша з переписициками Кодацької паланки за 1754 рік та таке ж листування щодо ревізії між Кошем та полковником Самарської паланки за 1756 рік, але не маємо такого ж листування стосовно перепису Кодацької паланки за 1756 рік. Ці дві обставини, відсутність супровідного листа разом із реєстром, а також виявлений Тетяною Кузик прецедент, коли в 1761 році використали реєстри 1756 року (Кузик, 2006: 31–32) дозволяють припустити, що реєстр Кодацької паланки 1756 року, насправді було складено в 1754 р. Але з цим не узгоджується кілька моментів. У 1754 році Іван Домонтович та Іван Чугуєвець писали кошовому отаману з Нового Кодаку, що «народів польських і козаків поженившихся, множайша вельми кількість по ревізії знайдеться аніж малоросійців» (Архів Коша, 2003: Спр. 63, С. 106). Тобто, теоретично, зі складеного ними документу мало б бути видно кількість «оженившихся козаків», чого немає. Окрім того, відповідаючи на розпорядження кошового отамана внести змін до реєстру у 1756 році, полковник Кодацької паланки Степан Мовчун писав, що відомість була складена в робочий час, «і хоча люди в степу працювали, то хоч принаймні на святі дні в будинках збиралися» (Архів Коша, 2003: Спр. 151, С. 277), що нібито натякає на її створення влітку – на початку осені 1756 р. Втім, обидва аргументи не є надто міцними, адже «оженившихся козаків» не фіксували і в Самарській паланці, хоча теоретично мали б це зробити, а Кодацький полковник, зазначивши, що список складений у «робочий час», не згадував в якому саме році це трапилося (втім, ревізія Домонтовича та Чугуєвця перепала на лютий 1754 р., що аж ніяк не можна було назвати «робочим часом»). Врешті-решт це міг бути список зі списку, уточнений і переписаний набіло в 1756 році. Врешті-решт, іменний список Кодацької паланки не містив інформації по Новоселиці і Самарчицьке і Чернече селища, які не відносилися до цієї паланки, але описувалися запорозькими ревізорами в 1754 році (тобто якщо це один і той же список, він мав зазнати змін).

Потенціал джерел для історико-демографічних досліджень, головним чином, проявляється

у можливості обчислення загальної кількості населення. При цьому слід враховувати, що іменні списки по Кодацькій паланці відображають виключно посполите населення, а не все населення, як це припустила Наталія Буланова (Буланова, 2010: 56). Судячи з усього, список відображає всіх посполитих, включно з колишніми запорозьцями, які перейшли в посполство, а не тільки приїжджих. Про це свідчить як відповідний коментар кошового отамана, так і той факт, що місцями походження низки посполитих вказані поселення на території Вольностей Війська Запорізького (Архів Коша, 2003: Спр. 140, С. 211–265), а в одному випадку навіть Олешківська Січ (Архів Коша, 2003: Спр. 140, С. 261). Для встановлення загальної кількості населення, в такому випадку, слід визначити частку посполитих у запорозьких поселеннях, що можна зробити, наприклад, за допомогою сповідних розписів Старокодацької наміснії (ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1016. Спр. 638. Арк. 81–110; ЦДІАК України. Ф. 127. Оп. 1017. Спр. 9. Арк. 1–23 зв.; ЦДІАК України. Ф. 990. Оп. 1. Спр. 733–734. Арк. 56–74 зв.). Таким чином, кількість родин у Кам'янському, наприклад, мала дорівнювати 161, а не 116, як вважала Наталія Буланова (Буланова, 2010: 56), і ця інформація, ймовірно, відноситься до 1754, а не до 1756 року (це важливо у випадку побудови динамічного ряду зміни кількісного складу населення).

Складнішою є ситуація по Самарській паланці. Попри те, що переписувачі у цій паланці більш ретельно слідували інструкції, і на позір документи виглядають більш інформативними, вони відображають виключно приїждже населення, як посполитих, так і козаків (Архів Коша, 2003: Спр. 156, С. 281–289; Архів Коша, 2003: Спр. 157, С. 290–292). Це не дозволяє використовувати їх у такий самий спосіб як реєстр Кодацької паланки. Можна лише спробувати встановити яку частку населення становили переселенці, якщо загальна кількість населення буде встановлена в інший спосіб (наприклад, на основі модельних даних).

Обидва реєстри дають змогу прослідкувати міграції населення, а саме – визначити з яких сотень і полків до запорозьких поселень прибули переселенці, яку відстань подолали. У випадку ж Самарського полку є можливість порівнянь в залежності від соціального стану.

У зв'язку з міграціями населення становлять інтерес також іменні списки втікачів до запорозьких поселень з території Старосамарської та Крилівської сотень (Архів Коша, 2003: Спр. 59а, С. 98–101; Архів Коша, 2003: Спр. 189, С. 333–337).

Вони дають змогу на основі просопографічного аналізу визначити які населені пункти користувались найбільшою популярністю для втечі.

Аналіз міграцій населення та можливість визначення кількісного складу поселень можна зробити також на основі «Відомості про залінійні поселення» (Відомість про залінійні поселення ..., 2023). Окрім того, усі реєстри містять потенціал визначення частки господарств, на чолі яких стояли жінки (вдови).

На жаль, документи не містять важливої демографічної інформації, а саме – віку поселенців. Повністю відсутня інформація про дітей та жінок.

Враховуючи обставини створення документів, списки втікачів до Запорізьких вольностей, складені Крилівським та Старосамарським сотниками, можуть містити зайвих осіб, які втекли до інших місцевостей. До такої думки можна дійти, оскільки сотники не приховували того факту, що списки складені на основі реєстрів за різні роки (Архів Коша, 2003: Спр. 59а, С. 98–101; Архів Коша, 2003: Спр. 189, С. 333–337). Враховуючи, що ці списки склалися для великої територіальної одиниці (сотні), то, швидше за все, відображали людей, які не фігурували у подальших ревізіях, а отже могли містити не тільки втікачів до запорожців, але й померлих, та тих, які виїхали до інших місцевостей.

Беручи до уваги перепиті переписувачів з Новокодацьким городовим отаманом та Кодацьким полковником (Архів Коша, 2003: Спр. 68, С. 111–113; Архів Коша, 2003: Спр. 69, С. 113–114), а також зауваження Кошового отамана щодо наявності у списку посполитих колишніх козаків (Архів Коша, 2003: Спр. 150, С. 275–276), можна припустити, що ревізія була доволі повною та містила все посполите населення паланки (окрім втікачів).

Реєстри Самарської паланки також викликають довіру, зокрема й тому, що паланковий полковник побоювся вносити до них відверто брехливу інформацію щодо соціального походження деяких поселенців на вимогу Кошового отамана, побоюючись викриття брехні з боку комісарів Полтавського полку, які могли по новій провести перепис населення в тих самих населених пунктах (Архів Коша, 2003: Спр. 153, С. 279–280).

Переховувати інформацію щодо втікачів із Запоріжжя до Гетьманщини сенсу не було. Не має містити зумисних викривлень і «Відомість про залінійні поселення», оскільки складалася представниками полтавського полку та включала інформацію про населення цього ж полку, якому не загрожувало переселення в разі потрапляння

в ці списки. Втім, після 1764 року ці землі відійшли до Вольностей Війська Запорізького, а отже в реєстрах мимоволі було зафіксовано запорозьке населення.

Висновки. Реєстри 1750–1760-х років, в яких зафіксовано інформацію про населення північних паланок Війська Запорізького постали внаслідок єдиного процесу, який стосувався конкуренції двох козацьких автономій за податне населення (і стосувався, швидше, податків, аніж самого населення), а отже мають розглядатися як єдиний комплекс, а не окремішньо.

Прикордонний характер суперечки вплинув на те, що реєстри стосувались виключно північних територій Вольностей Війська Запорозького. Структура інформації, яку містять реєстри Кодацької паланки, датовані 1756 роком, а також відсутність листування між Кошовим отаманом і Кодацьким полковником з приводу складання таких реєстрів у 1756 році та наявність значного комплексу переписки Коша зі старшинами, відрядженими від Січі для складання таких реєстрів у 1754 році, дають підстави припустити, що реєстр 1756 року насправді містить інформацію за 1754 рік. Із цим не узгоджуються два зауваження: фраза з листа укладачів списку 1754 року до Кошового отамана про те, що «народів польських і козаків поженившихся, множайша вельми кількість по ревізії знайдеться аніж малоросійців» (Архів Коша, 2003: Спр. 63, С. 106), що натякає на наявність в реєстрі інформації про «одружених козаків», яка не фігурувала у списку за 1756 рік. А також фраза Кодацького полковника про те, що відомість за 1756 рік була складена в робочий час, «кі хоча люди в степу працювали, то хоч принаймні на святі дні в будинках збиралися» (Архів Коша, 2003: Спр. 151, С. 277). Тоді як відомо, що відомість за 1754 рік складалася взимку. Утім, не можна вважати, що обидві цитати повністю заперечують припущення про те, що часом складання реєстру був саме 1754 рік. Укладачі перепису могли вважати достатнім для виявлення «одружених козаків» позначки про місце походження людини (у списку, нібито складеному в 1756 році справді наявні вихідці з Вольностей Війська Запорізького, зазначені в переліку «малоросіян») (Архів Коша, 2003: Спр. 140, С. 211–265). У свою чергу, влітку та на початку осені 1756 року список міг бути лише уточнений та переписаний на чисто з попереднього реєстру, а не обов'язково складений на ново.

Слід враховувати, що реєстри Кодацької і Самарської паланок не відображають всього населення. Відомість Кодацької паланки відображає

виключно посполите населення, тоді як відомість Самарської паланки – тільки приїжджих (як козаків, так і посполитих).

Завдяки встановленню послідовності подій, які передували та супроводжували створення реєстрів населення північних паланок Запорізької Січі за 1750–1760-ті роки, а також виявленню контекстуальних зауважень їх укладачів, можна дійти висновку, що реєстри не мають містити свідомих викривлень інформації. Іменні ж списки втікачів з Гетьманщини до Запорозьких Вольностей, як такі, що складені на основі виявлених різниць у податкових реєстрах, в свою чергу, можуть міс-

тити не тільки втікачів, але й померлих та тих, хто змінив місце проживання в межах Гетьманщини.

На жаль, усі реєстри містять не надто багато демографічної інформації (відсутня інформація про жінок, дітей, вікову структуру населення), що робить їх не дуже придатними для історико-демографічних досліджень. Утім, це не відкидає можливостей для їх використання з метою визначення кількості населення, міграцій (географічної мережі походження переселенців) та інших демографічних питань у поєднанні з модельними даними та даними виявленими під час контамінації джерел з іншими списками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів Коша Нової Запорозької Січі: Корпус документів. 1734–1775. Київ: ЗАТ "ВІПОЛ", 2003. Т. 3. 952 с.
2. Буланова Т. М. Проблема урбогенезису Кам'янського-Дніпродзержинська. Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. 2010. № 8. С. 52–61.
3. Відомість про залінійні поселення Полтавського полку 1762 року: збірник документів / упоряд. О. Сухомлин. Запоріжжя: ФОП Рябцев В. В., 2023. 292 с.
4. Кузик Т. Л. Відомість про залінійні поселення від 17 січня 1762 р. як джерело до історії Старосамарської сотні Полтавського полку. Січеславський альманах. 2006. № 2. С. 27–35.
5. Репан О. А. Доля переселенців у суперечці за Старосамарську сотню між Кошем та Гетьманщиною. Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. 2005. № 2. С. 61–73.
6. Репан О. А. Легальні та нелегальні методи боротьби Коша Запорозької Січі із Старосамарською сотнею Полтавського полку. Ранньомодерна Україна на перехресті цивілізацій, культур, держав та регіонів. Київ, 2014. С. 203–212.
7. Репан О., Старостін В., Харлан О. Палімпсест. Коріння міста: поселення XVIII століть в історії Дніпропетровська. Київ: Укр. пропілеї, 2008, 269 с.
8. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф.127, оп.1016, спр. 638, арк. 81-110 зв.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф.127, оп. 1017, спр.9, арк. 1-23 зв.
10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф.990, оп. 1, спр. 733-734, арк. 56-74 зв.
11. Шиян Р. І. «Фронтір зовнішній» і «фронтір внутрішній»: концепція південноукраїнського прикордоння між 1680-ми – 1750-ми роками. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2012. № 33. С. 96–105.

REFERENCES

1. Arkhiv Kosha Novoi Zaporozkoi Sichi: Korpus dokumentiv. 1734–1775 [Archive of Kish of New Zaporizhian Sich: set of documents]. Kyiv: ZAT VIPOL", T. 3. 952 [in Ukrainian].
2. Bulanova T. (2010) Problema urbohenezysu Kamianskoho-Dniprodzerzhynska [Problems of Kamianske-Dniprodzerzhynsk urbogenesis]. Prydniprovia: istoryko-kraieznavchi doslidzhennia. № 8. 52–61. [in Ukrainian].
3. Vidomist pro zaliniini poselennia Poltavskoho polku 1762 roku: zbirnyk dokumentiv [Registers about Poltava's regiment settlements located behind the Ukrainian line for 1762 year: collection of documents] / uporiad. O. Sukhomlyn. Zaporizhzhia: FOP Riabtsev V. V., 292 [in Ukrainian].
4. Kuzyk T. (2006) Vidomist pro zaliniini poselennia vid 17 sichnia 1762 r. yak dzherelo do istorii Starosamarskoi sotni Poltavskoho polku [Registers about Poltava's regiment settlements located behind the Ukrainian line from 17 January 1762 year as a source of history of Starosamarska sotnia Poltava's regiment]. Sicheslavskyi almanakh. № 2. 27–35. [in Ukrainian].
5. Repan O. (2005) Dolia pereselentsiv u superechtsi za Starosamarsku sotniu mizh Koshem ta Hetmanshchynoiu [Migrants destiny during the conflict between Zaporizhian Kish and Hetmanat for Starosamarska sotnia]. Prydniprovia: istoryko-kraieznavchi doslidzhennia. № 2. 61–73. [in Ukrainian].
6. Repan O. (2014) Lehalni ta nelehalni metody borotby Kosha Zaporozkoi Sichi iz Starosamarskoiu sotnieu Poltavskoho polku [Legal and illegal methods of struggle by Kish of Zaporizhian Sich against Starosamarska sotnia of Potava's regiment]. Rannomoderna Ukraina na perekhresti tsyvilizatsii, kultur, derzhav ta rehioniv. Kyiv. 203–212. [in Ukrainian].
7. Repan O., Starostin V., Kharlan O. (2008) Palimpsest. Korinnia mista: poselennia XVIII stolit v istorii Dnipropetrovska [Palimpsest. Roots of the city: settlements of 17-18th centuries in the history of Dnipropetrovsk city]. Kyiv: Ukr. Propilei. 269 [in Ukrainian].
8. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central Historical State Archive of Ukraine. Kyiv city]. F.127, op.1016, spr. 638, ark. 81-110 zv. [in Ukrainian].
9. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central Historical State Archive of Ukraine. Kyiv city]. F.127, op. 1017, spr.9, ark. 1-23 zv. [in Ukrainian].
10. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [Central Historical State Archive of Ukraine. Kyiv city]. F.990, op. 1, spr. 733-734, ark. 56-74 zv. [in Ukrainian].
11. Shyian R. (2012) «Frontyr zovnishnii» i «frontyr vnutrishnii»: kontseptsia pivdenoukrainskoho prykordonnia mizh 1680-my – 1750-my rokamy [“Outsid frontier” and “Inside frontier”: conception of Ukrainian borderland between 1680th – 1750th years]. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. № 33. 96–105. [in Ukrainian].